

Fimbulvinteren - virkeligheden bag myten fra nordisk mytologi

Artikler

I den nordiske mytologi indvarsler *fimbulvinteren* begyndelsen på Ragnarok, hvor verden går under. Fimbulvinteren er i den nordiske mytologi en meget hård vinter, der varer flere år, og hvor adskillige somre udebliver. Historierne fra mytologien om en meget hård og lang vinter er ikke grebet ud af den frie fantasi, men kan være inspireret af en klimakatastrofe forårsaget af store vulkanudbrud i midten af det 6. århundrede. Udbruddene betød, at beboerne i Norden oplevede en vinter, der varede tre år, og som tog livet af næsten halvdelen af befolkningen i Norge og Sverige. Denne lange vinter, hvor solen forsvandt, afgrøderne svigtede og folk og husdyr døde, betød store samfundsmæssige og landskabsmæssige omvæltninger og kan være en del af baggrunden for denne del af myten om Ragnarok.

Krisen i det 6. århundrede

Vi har længe vidst, at det åbne kulturlandskab i store dele af Norden begyndte at vokse til igen i midten af 6. århundrede, men først nu er vi begyndt at forstå, hvad der skete.

Lad os starte med at forestille os et besøg tilbage til år 536. En dag i begyndelsen af foråret, mens solen lyste fra en skyfri himmel, stoppede fuglene deres sang, og der gik et koldt gys gennem naturen. Solens skær blev efterhånden mindre kraftigt, og efter et par dage stod den kun ganske svagt, selv uden skyer på himlen. Da folk senere indså, at også månen og stjernerne var forsvundet, blev chokket endnu større. For uden solen var der ikke noget liv, og uden månen var der ingen sammenhæng i tilværelsen.

Snart begyndte sneen atter at falde, og planterne gik i dvale. Vinteren var tilbage, og det kolde, blæsende og fugtige vejr blev ved, indtil det næsten umærkeligt overgik til egentlig vinter.

Kørerne, som i forvejen var magre efter vinteren, blev hurtigt ramt af sult, og efter nogle få måneder begyndte menneskers madforråd at være opbrugt. Til sidst havde man spist sit sidste brød og sin sidste grød. Det var ikke muligt at begynde at pløje eller dyrke afgrøder, fordi den frosne jord næsten ikke tøde op i løbet af sommeren. I den vilde natur var planter og dyr påvirket lige så hårdt, og da solens stråler også er vigtigt for fotosyntesen i vand, døde fiskene også. Året efter udeblev både forår og sommer endnu en gang, og katastrofen for befolkningen i Norden var total.

Men pludselig, nærmest som et under, begyndte solen i slutningen af det andet år gradvist at vende tilbage. Vejret forblev dog køligt og lunefuldt, men den smule frø, der var tilbage, blev plantet. De få husdyr, som havde overlevet, og ikke var blevet spist, genvandt langsomt deres kræfter. Men så, efter bare nogle få år med bedre vejr, blev somrene pludselig næsten lige så kolde som tidligere, på trods af at solen stod klart på himlen. På det tidspunkt var der ikke mange kræfter til at stå imod endnu en krise hos hverken mennesker eller dyr.

Det lyder som et grumt eventyr, men det var grufuld virkelighed i Norden i midten af det 6. århundrede. Da klimaet igen blev bedre, er det muligt, at godt og vel halvdelen af alle mennesker i Norden var døde ligesom en stor del af deres husdyr og store dele af de vilde dyr. De gamle og svagelige døde først, og en hel generation af børn har givetvis taget skade. Alle grupper i samfundet blev ramt, men i datidens socialt opdelt samfund er det i særdeleshed gået hårdt ud over trælle og andre grupper i samfundets nederste lag.

Arkæologiske fund viser, at befolkningen i sin fortvivlelse vendte sig mod de højere magter, og ofrede alt, de ejede af guld og værdier, i søer og moser. Men lige lidt hjalp det. Havde man pådraget sig gudernes vrede? Og hvad havde man i så fald gjort for at fortjene gudernes straf?

Vulkansk aktivitet ændrer klimaet

I dag ved vi, at der skete et gigantisk vulkanudbrud i begyndelsen af år 536 i den vestlige del af Nordamerika, som slyngede enorme mængder vulkanske gasser og partikler, såkaldte sulfat-aerosoler, højt op i stratosfæren. Herfra spredte gasserne sig over hele den nordlige halvkugle og bidrog til en nedkøling af klimaet ved at reflektere sollys fra stratosfæren. I 540 eksploderede endnu en supervulkan kun fire år efter det første store vulkanudbrud. Selvom udbruddet ikke denne gang har dækket for solen, har det påvirket somrene og givetvis gjort vejret næsten lige som koldt som tidligere. Et mindre vulkanudbrud i 547 gjorde ikke omstændighederne bedre. Den usædvanlige kombination af supervulkansk aktivitet forårsagede i midten af 500-tallet den værste akutte klimakrise i flere tusinde år. Værst gik det ud over de klimatiske marginalområder. I de norske fjelde, i den nordlige del af Sverige og i det sydsvenske højland forlod man bosætninger i stor stil.

Arkæologiske spor vidner om, at græsningsarealer og dyrkede marker, som en konsekvens af de mange mennesker og husdyrs død, atter begyndte at vokse til. Det varede fem-seks generationer eller langt ind i 600-tallet, før alle de gamle marker igen blev taget i brug, hvilket tyder på, at befolkningstallet først der nåede niveauet fra før krisen. Det var en katastrofe af bibelske dimensioner for beboerne i Skandinavien. Derefter opstod et delvis nyt samfund præget af nye forhold, men det er en anden historie. Det kan være svært at bevise, men erindringen om denne katastrofe kan muligvis være sultkatastrofen i jernalderen, som Saxo omtaler i sin krønike, *Danernes Bedrifter*.

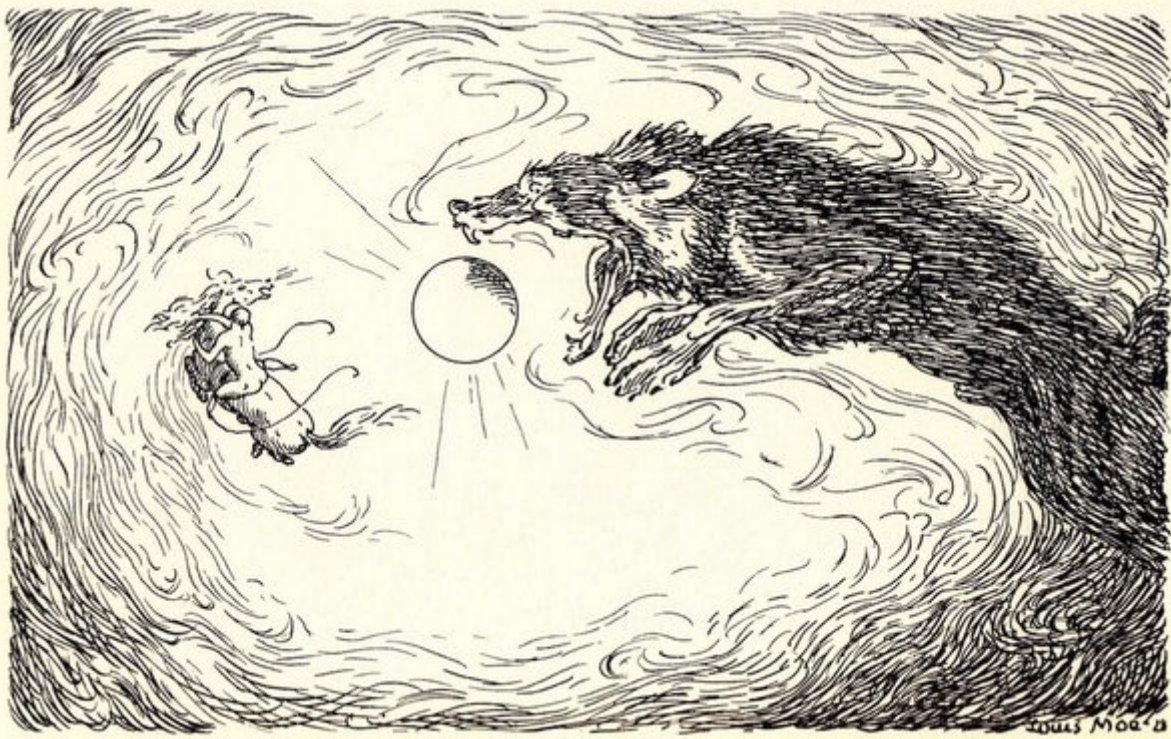
At solen virkelig var svækket i årene 536 og 537, ved vi også fra flere senantikke forfattere, som omtaler, at solen i Middelhavsområdet lyste meget svagt fra marts måned 536 til begyndelsen af efteråret 537, hvilket havde store konsekvenser for landbruget og samfundet.

I Nordeuropa synes gasskyen at have været tættere og påvirket vejret i en længere periode. Det er nærliggende at koble disse begivenheder sammen med historierne fra den nordiske mytologi om den berygtede fimbulvinter. Heri beskrives det, at under fimbulvinteren bryder solen ikke igennem, og der er tre vintre i træk uden sommer imellem. I den nordiske mytologi indvarsler fimbulvinteren starten på Ragnarok, hvor guderne i Asgård angribes af Fenrisulven og Midgårdsormen. Et angreb der ender med verdens undergang.

Historierne om fimbulvinteren kan være af ældre dato, men mindet om den frygtelige vinter i midten af 500-tallet har fungeret som en truende påmindelse om livets skrøbelighed og den kommende verdensundergang, der blev bragt til live, hver gang der var en antydning af dårligt sommervejr.

Fenrisulven sluger solen

Selv når det gælder Fenrisulven og Midgårdsormen, har man en mulig vulkansk forklaring. I lang tid efter store vulkanudbrud forekommer nemlig rødglødende skyer i horisonten lige efter solnedgang.

Fenrisulven sluger Solen. I 'Snorres Edda' af den islandske digter Snorri Sturluson (ca. 1178-1241) beskrives, hvordan Fenrisulven sluger Solen, og dermed indleder Ragnarok.

Kilde: Louis Moe: Ragnarok - en Billeddigtning, 1929. Wikimedia Commons

I mytologien omtales, hvordan Midgårdsormen, jætterne og Fenrisulven anført af Loke efter fimbulvinteren kæmper mod guderne under Ragnarok, så himlen farves rød af blod. I 500-tallet kunne man ikke vide, at farverne og dramaet man så på himlen, skyldtes vulkaner på den anden side af kloden. Den naturlige konklusion var derfor, at sol og måne var blevet slugt af uhyrer på himlen, som det beskrives i mytologien.

To somre i træk uden sol, indebar i praksis en vinter som varede to et halvt år, i dette tilfælde fra november 535 til foråret 538. Menneskene i Skandinavien må have oplevet det som en uendelig vinter. Og det er præcis det fimbulvinter betyder: evig vinter.

Fimbulvinteren var altså ikke, som mange ellers tror, en meget lang og streng kalendarisk vinter, men en abnormt lang vinter, der strakte sig over hele to somre. Paradoksalt nok synes de kalendariske vintre under fimbulvinteren at have været forholdsvist milde, omend meget nedbørsrige.

Afslutning

Men hvorfor er det overhovedet relevant i nutiden at koncentrere sig om fimbulvinteren og en klimakrise i midten af 500-tallet? Det foregik jo for evigheder siden. Og det kan vare længe, før noget som fimbulvinteren kommer tilbage. Men det faktum, at 98 % af alle akutte klimakriser de sidste 2500 år skyldtes vulkanudbrud, giver stof til eftertanke. Voldsomme vulkanudbrud som Laki på Island 1783 eller Tambora og Krakatoa i Indonesien i henholdsvis 1815 og 1883 kan indtræffe når som helst, med store konsekvenser for en overbefolket verden, med en skrøbelig global økonomi og ømtålelig elektronisk teknologi. Sådanne begivenheder viser, hvor store de samfundsmæssige omvæltninger kan være, og fungerer som en påmindelse om, at vi også i dag er underkastet naturkræfter, som vi hverken kan forudsige eller forberede os på.

Coast 2 Coast Climate Challenge

Denne artikel er udarbejdet i samarbejde med Coast 2 Coast Climate Challenge, der er et tværregionalt klimatilpasningsprojekt i Region Midtjylland. Et af underprojekterne udføres af Aarhus Universitets Centre for Environmental Humanities. Formålet med dette projekt er at undersøge, hvordan klimaet og klimatiske

forandringer har påvirket kulturen i Region Midtjylland fra slutningen af sidste istid og til i dag, og det er således et klimakulturhistorisk projekt.

DEL PÅ FACEBOOK

DEL PÅ TWITTER

SEND TIL EN VEN

UDSKRIV

Relateret indhold

A Artikler

- › Historiebrug af vikingetiden
- › Nordisk mytologi
- › Miljøhistorie - hvad er det?
- › Lejre, ca. 500-1050
- › Guldgubber fra germansk jernalder, ca. 500-700 e.v.t.
- › Økokritik - hvad er det?
- › Frigg
- › Sorte Muld, ca. 200 f.v.t. til ca. 850 e.v.t.
- › Stormflodernes tid – klima, natur og flytningerne af Nørre Vosborg i 1500-tallet
- › Gudme, ca. 200-600 e.v.t.
- › En stormandsresidens ved Tissø, ca. 550-1050

K Kilder

- › Vejret i Jylland i 1700-tallet ifølge godsejer Hans Rosborg, 1743
- › Ottars og Wulfstans nordiske rejsebeskrivelser ca. 890
- › Vejrrvarsler af Peder Jacobsen Flemløse: "Tegn til tørt og klart vejrlig af jorden", 1591

M Mytedrab

- › MYTE: Havde vikingernes hjelme horn?

Relaterede perioder

- › Germansk jernalder, 400-800

Emneord

Bo Gräslund bønder førkristen religion germansk jernalder Island jernalderen Kernestof national identitet Kernestof Verden uden for Europa miljø og miljøpolitik Naturvidenskab nordisk mytologi Saxo Sverige

Om artiklen

Forfatter(e)

Bo Gräslund

Tidsafgrænsning

500 - 600

Medietype

Tekst

Sidst redigeret

21. august 2019

Sprog

Dansk

Litteratur

Gräslund, Bo: Beowulfkvädet. Den Nordiska Bakgrunden, Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur

Gräslund, Bo og Price, Neil: "Twilight of the gods? The 'dust veil event' of AD 536 in critical perspective", *Antiquity* (86:332), s. 428-443 (2012)

Axboe, Morten, 2001: "Året 536", *Skalk* (4), s. 28-32 (2001)

Nordvig, M. V., and F. Riede. 2018: "Are There Echoes of the AD 536 Event in the Viking Ragnarok Myth? A Critical Appraisal". *Environment and History*, (24:3), s. 303-324 (2018)

Udgiver

danmarkshistorien.dk

Eksterne links

- › [Centre for Environmental Humanities](#)
- › [Coast to Coast Climate Challenge](#)